

Naturens verk

Lyd og lytting i to verk av Kjell Samkopf

Edvin Østergaard¹

Lyden av trær som beveger seg i vinden, en bekk som sildrer, en stein som slår mot en annen stein, insekter som summer, - lyden av et menneske som trekker pusten og slipper den langsomt ut igjen. Naturlyder, vanlige og hverdagslige klanger. Det er dette jeg hører når jeg lar "Mountain Listening" klinge i rommet.

Ved første gjennomlytting visste jeg ikke helt hva jeg skulle lytte etter; hva var det å finne her, ut over disse banalt enkle og hverdagslige lydene!? Jeg oppdaget etter hvert at jeg satt og lyttet mer til mine egne fordommer med hensyn til hva en musikalsk komposisjon skal være, enn det som faktisk var å høre. Spørsmålet om dette kunne kalles en komposisjon overdøvet på sett og vis lyden fra høytalerne. Men dernest begynte jeg sakte, men sikkert å sirkle inn verket begrepsmessig.

I en samtale med Kjell nevnte han forløperen til "Mountain Listening" (fra 1998), "Mårådalen Walk" (fra 1994), og dette naturkunstprosjektet har jeg også lyttet nøye til. Jeg ser både likheter og klare forskjeller dem i mellom, og det er denne komparative analyse jeg legger til grunn for denne artikkelen. Min innfallsvinkel er, gjennom en spesifikk drøfting av to utdrag av Kjell Samkopf sine prosjekter, å nærme meg det mer overordnede spørsmål om komponistens rolle i bevisstgjøring av menneskets forhold til naturen, - mennesket som del av og i samspill med den omgivende natur.

Jeg har i hovedsak konsentrert meg om to kutt fra hans naturprosjekter:

- "*Woman listening, sitting in a tree*" (fra "Mountain Listening"), hvor vi hører lyden av en bekk, trær i vinden, en fugl, - og en kvinnens åndedrett.
- "*Walking 4*" (fra "Mårådalen Walk"), hvor vi hører lyden av skritt ute i terrenget, på forskjellig underlag.

På begge kuttene hører vi riktignok lyd i sin mest konkrete form, men noe "musique concrète" kan det ikke være tale om, i og med at den konkrete lyden ikke er integrert i en mer kunstmusikalsk sammenheng. Lyden her er ren og ubearbeidet. Men det er dermed ikke sagt at det er blotte naturlyder – slike man for eksempel finner på opptak av fuglesang eller sangen til delfin eller hval - fordi lyden av menneskets tilstedeværelse hele tiden skaper et kontrapunkt til den ikke-menneskelige naturs klang. Dette er derfor heller ikke en variant av "natur-muzak", en bakgrunnslyd som, for å øke kjøpelysten hos stressede konsumenter, etter hvert er å høre fra høytalere i shoppingssentre. Det som litt etter litt trådte tydeligere frem for meg ved hjelp av assosiasjons- eller fortolknings sirkler, var å drøfte Kjell sine to prosjekter som *lyden av menneskets berøring med naturen*. Det er den klang som oppstår når mennesket møter naturen, - i så vel fysisk som psykisk forstand.

Innfallsvinkel til å reflektere over menneskets forhold til naturen. I vår lærerutdanning ved Norges landbrukskole dreier det seg blant annet om å få studentene til å reflektere over sin dypere berøring med og relasjon til naturen. Studiet forutsetter at studentene allerede har en grunnutdanning innen enten naturbruk eller naturfag. Dette betyr at vi som lærere møter mennesker med en sterk forankring i naturfaglig tenkning, samtidig som mange av dem har lang praktisk erfaring. De skal lære å bli lærere, - å tilrettelegge for læring av naturfagene og de enkelte produksjonsfagene i naturbruk. For elever i en undervisningssituasjon er det

imidlertid ikke bare kunnskaper og ferdigheter som skal læres, men i høy grad også holdninger. Men hvordan kommer man inn i ens eget dypereliggende og holdnings- og verdisjikt?

Dette var blant de første assosiasjonene jeg fikk etter å ha lyttet til "Mountain Listening": Er dette et "læremiddel" for å nå inn til dybden i vårt forhold til naturen? Natur, ikke som noe som eksisterer "der ute", men heller det som mennesket er del av, i et fysisk og metafysisk samspill? Det er ikke helt enkelt for naturfaglig skolerte mennesker å verbalisere sine følelser i forhold til og opplevelse av naturen. De har riktignok flere brukbare definisjoner på hva natur er, og de har uhorvelig mye kunnskap om prosesser og enkelte bestanddeler i naturen. Men hva er egentlig naturholdninger og -verdier? For å bli klar over hvordan disse dannes hos elever, er det første skritt å bevisstgjøre seg sine egne holdninger. Holdninger til natur er ikke noe man har tilegnet seg på samme måte som naturvitenskapelig kunnskap. Holdninger til natur er noe man har fått inn gjennom en oppvekst som for de flestes del har vært knyttet til lek og turer ute i skog og mark. Naturholdninger er også noe man i arketypisk forstand bærer med seg fordi mennesket i årtusener har pleiet en omgang med naturen, - fordi naturen er selve opphavet som det kulturelle mennesket har vokst frem av.

Å fortolke naturen. Det er umulig å komme utenom de mange kulturimmanente oppfatninger av hva natur er og hva natur kan oppfattes som. I *naturvitenskapelig betydning* er begrepet natur synonymt med "fysisk-kjemiske prosesser", "biodiversitet", "kausalsammenhenger", "den sterkeste rett" osv. Jeg har vært til stede på undervisning i en ungdomsskole hvor det i naturfagrommet var hengt opp følgende definisjon av naturfagene: "Biologi er læren om den levende natur. Fysikk er læren om den ikke-levende natur. Kjemi er læren om stoffenes oppbygging og innbyrdes reaksjoner." Hvordan skal eleven kunne utvikle et levende og personlig forhold til naturen når den fragmenteres og innsnevres på denne måten? Og hvordan skal læreren overfor sine elever kunne åpne opp for en direkte erfaring av naturen innenfor så snevre rammer?

I *ressursøkonomisk betydning* er begrepet natur synonymt med "ressurs som ved å bli omgjort til penger er grunnlag for menneskelig virksomhet og vekst". Natur har således en verdi i den grad den kan omgjøres til likvide midler, som igjen kan omgjøres til fysiske, sosiale og kulturelle goder i velferdssamfunnet. Og i *konstruktivistisk filosofi*, som danner grunnlaget for den anvendte læringsteorien som brukes i dagens norske lærerutdanning, er begrepet natur synonymt med "menneskeskapt fiksjon", "mental forestilling" osv. Naturen har ingen egenverdi; i den grad den har en verdi, er det fordi mennesket har tillagt den det, etter å ha skapt det i sitt eget hode.

Ingen av disse perspektivene åpner opp for menneskets dypere forhold til og opplevelse av naturen. "Mountain Listening" og "Mårådalen Walk" føyer seg mer i en dypøkologisk tradisjon fordi de søker å skape rom for ettertanke rundt vår dypere erfaring av natur: I *eksistensiell betydning* er begrepet natur synonymt med begreper som "frihet", "åpent landskap", "dyp pust", "velving over meg" osv. Dypøkologien er dyp fordi den setter fokus på den eksistensielle, før-rasjonelle basis for menneskets væren i naturen. Den er dyp i forhold til den biologiske økologi som i hovedsak har kartlagt relasjoner mellom ulike arter i naturen og beskrevet dette systemteoretisk. Den er dyp fordi den søker å inkludere menneskets psyke i en erfaringsbasert forståelse av naturen.²

Kroppens berøring med naturen. I "Mountain Listening" og "Mårådalen Walk" fremstår ikke naturen som mentale forestillinger, men som noe kroppslig-erfart. Dette kommer til uttrykk på forskjellige måter i de to prosjektene: I "Walking 4" høres lyden av skritt ute i terrenget, på ulike underlag, hvor altså de forskjelligartede underlagene gir fra seg forskjellige klanger etter som vandrers fot berører dem. I "Woman listening..." er mennesket ikke så aktivt; det sitter

stille og lytter til omgivelsene. Lytteren skal høre ”det samme” som det kvinnen i treet hører, - lyden av en bekk, trærne som beveger seg, en fugl. Det vi hører av hennes ”berøring” med omgivelsene er kun et åndedrett, en innpust og en utpust. Det hun lytter etter er kanskje ikke så mye trærne, vinden eller bekken, men det flyt, den strøm som vinden og vannet skaper. Ved å lytte til suset i trærne, hører hun kanskje mer enn bladenes berøring med hverandre. Ved å lytte til bekker hører hun kanskje mer enn vannets sildring og berøring med bekkefaret. Hun merker kanskje at det er et slektskap mellom luftens og vannets strøm og hennes egen sjels flyt. Åndedrettet vi hører er kanskje noe mer enn det å skulle sørge for tilstrekkelig oksygentilførsel til kroppens celler. Åndedrettet er her nærmest et bilde på menneskets *urberøring* med naturen, - ved rytmisk og kontinuerlig å ta inn i seg verden - luft og inntrykk, substans og impresjoner. Felles for begge disse berøringene er at mennesket agerer og naturen gir ”svar”. I begge tilfeller oppleves naturen som dialogpartner for mennesket. Det er riktignok ”stille svar” naturen gir, og det er en ”stille dialog” som mennesket fører med naturen, men på den annen side er det denne stille relasjon Kjell oppfordrer oss til å bli oppmerksom på.

Jeg kommer her på en historie som en av bøndene i forskningsprosjektet mitt fortalte på ett av besøkene på gården sin.³ Kristian var en person som ikke teoretiserte for mye over det han gjorde, men på den annen side, - han hadde mange dyptpløyende tanker og historier på lager, og gjerne også egne ord og uttrykk han brukte for å verbalisere det han mente. Jordene på gården var meget harde, først og fremst som følge av at faren hans 40 år tidligere (som den første i bygda) hadde bulldosert deler av de bratteste jordene, med det resultat at matjorda havnet på 3 meters dyp og blåleira kom opp i dagen. Ved å legge om til økologisk drift, håpet Kristian at åkrene igjen skulle få tilbake et mer levende jordsmonn. Og da jeg, etter at to år av omleggingen var unnagjort, spurte om han hadde sett forbedringer i jorda, svarte han:

Et par år til, så kommer jorda til å begynne og fjære når du går over!

Det er Kristians berøring med jorda han her beskriver; det trykk som jorda møter hans skritt med. Jeg tenker her på polariteten trykk og mottrykk – i det han går over jordene sine – som selve urbildet på samspillet mellom menneske og natur. Jorda viser en annen form for elastisitet etter at Kristian har begynt å ta mer hensyn til den, sammenlignet med før omlegging, da han hadde følelsen av å gå over et hardt betonggulv. Kristian lytter etter de ”stille svar” som jorda gir på hans behandling av den. Han lytter ikke først og fremst med ørene, han ”lytter” med føttene, med hele kroppen.

Naturens landskap: fra ”synskap” til ”lydskap”. Den overveldende, mangesanselige erfaring som mennesket gjør i natur og landskap burde, skulle en tro, lede til et mangfold av begreper og konsepter for å beskrive dette forhold. Dette til tross, majoriteten av etnografisk og kulturgeografisk landskapsforskning er preget av endimensjonale beskrivelser ved hjelp av synssansen alene. Landskap blir beskrevet som om det her utelukkende skulle dreie seg om et ”synskap”. Det finnes imidlertid en tradisjon innen antropologien hvor man har reflektert over hvordan mennesket er vokst sammen med naturen og hvordan dette forhold kommer til uttrykk i lyd og klang. Et grunnleggende arbeid i denne sammenheng er ”The Tuning of the World” av Murray Schafer.⁴ Her utvikler Schafer begrepet ”soundscape” ved å vise til hvordan lyd og omgivelse har vært vevd sammen, historisk sett, i poesi og litteratur, men først og fremst i forhold til vår umiddelbare hverdag: Et hvert sted er kjennetegnet av et spesifikt lydbilde, et ”lydskap”, som er like konkret og sanselig tilgjengelig som landskapets visuelle uttrykk.

Den amerikanske antropologen og jazzmusikeren Steven Feld har i en årrekke gjort feltundersøkelser blant Kaluli-folket på Bosavi, Papa New Guinea. Han fører Schafers tanker videre og studerer de konkrete klanglige sammenhenger i dette stammefolkets verden. Feld

taler i denne sammenheng om "akustisk økologi" og "akustemologi". I opptak som Feld har gjort, hører en hvordan lyden av regnskogen kontinuerlig er til stede, som forskjellige klangsjikt. Lyden av Kaluli-stammens medlemmer, deres sang til arbeidet eller knyttet til en pause nede ved bekken, føyer seg økologisk sett inn i resten av regnskogklangen. Felds undersøkelser viser at Kaluli-folkets virkelighetsforståelse preges av at det i sterkere grad er lyder og ikke visuelle bilder som er de primære sanseintrykk.⁵ De har en så godt utviklet hørsel at de kun ved hjelp av øret kan peile seg inn på byttet når de går på jakt. Feld forteller at da noen velmenende misjonærer kom til Bosavi og ville lære dem å synge i kor, var dette plent umulig: "Det er ikke slik verden er", fikk de til svar, og begynte å overlappes hverandre i sangen, slik lydene i regnskogen overlapper hverandre. I deres verden er absolutt all lyd overlappet og mangesjiktet, det finnes derfor ingen unisone stemmer.

Antropologiens bidrag til kulturforståelse har som oftest tatt utgangspunkt i ikke-vestlige kulturer. Antropologen har dratt til Stillehavsoyene eller Andesfjellene på feltarbeid, og så kommet tilbake og publisert sin "langt-bortenfra"-kunnskap i egnede tidsskrift. Nyere antropologi har imidlertid i større grad vært preget av et "norsk" blikk, som kommer til uttrykk i for eksempel arbeidene til Marianne Gullestad.⁶ Jeg ser her en parallellitet når jeg sammenholder Felds opptak blant Kaluli-folket og deres auditive sansefølelser med Kjell sine prosjekter. På sett og vis er det et slikt "norsk" blikk Kjell bruker når han setter fokus på vårt eget auditive landskap eller "lydscape". Lerken som "jubler høyt i sky" er med på å skape et utvidet auditivt rom i landskapet. Hvis man da retter sin oppmerksomhet mot dens sang.

Klarer naturen seg best uten mennesket? I disse to naturkunstprosjektene står menneskets møte med naturen i sentrum; i "Mårådalen Walk" er det lyden av mennesket som går gjennom landskapet, i "Mountain Listening" er det lyden av mennesket som sitter i naturen og lytter. Begge prosjektene er deler av større naturkunstprosjekter; "Mårådalen Walk" i kunst/natur-symposiet PRESENT i 1993, "Mountain Listening" som del av symposiet OVERGANG/TRANSITION i 1997. I Kjell sine bidrag til disse to symposiene fremkommer det et ideelt syn på naturen som "ren" og uavhengig av mennesket. Dette synet mener jeg kommer til uttrykk på to forskjellige måter: For det første i teksten til "Mårådalen Walk", hvor det heter:

Etter at lyden av elva var blitt så kraftig at jeg ikke hørte den lenger, begynte jeg å legge merke til mine egne skritt. Jeg ble mer og mer fascinert av den stadige variasjonen i lydbildet helt til jeg innså at all traskingen måtte være utholdelig for lynget og mosen, krattet og steinene. Jeg tenkte. Hvor lenge må disse finne seg i å bli tråkka på før noen gidder skrive deres versjon av historien?⁷

For det andre kommer dette syn til uttrykk i den (estetiske) retning og tendens som sees fra "Mårådalen Walk" til "Mountain Listening". I det første prosjektet er det lyden av menneskets skritt i landskapet som er tema, i det andre prosjektet er det "lyden av det lyttende mennesket". For at mennesket ikke lengre skal "trække på" naturen, fokuseres det altså i "Mountain listening" på den minst mulig skadelige samspill mellom menneske og natur; et menneske som sitter stille - oppe i et tre, til og med - og lytter og puster. Vi aner her en holdning som satt på spissen lyder omtrent slik: Naturen klarer seg egentlig best uten mennesket! Selv det å gå i lyng og hei er å betrakte som destruktivt, sett fra naturens synspunkt. Pessimist-filosofen Peter Wessel Zapfe mente at det burde innføres en lov som begrenset antall fødte barn til ett pr. ektepar. På denne måten ville menneskeheten sakte men sikkert gå til grunne, og naturen kunne igjen fritt utfolde seg i all sin prakt.

Grunnen til at jeg setter dette opp mot Felds antropologiske perspektiv, er at Feld utvikler en forståelse av menneskets handlende omgang med naturen, slik dette klanglig kommer til

uttrykk. Mennesket og natur er vokst sammen gjennom årtusener av samhandling. Perspektiver er beslektet med Heideggers fenomenologi, hvor verden beskrives som det for-rasjonelle rom for handling og væren. Naturen er allerede en del av mennesket, før denne relasjonen verbaliseres. I et slikt perspektiv kan man si at mennesket ikke utgjør en fare, men tvert i mot en tydeliggjøring og bekreftelse av naturens vesen. Den holdning som en kan finne spor av i Kjells prosjekter, er mer å forstå ut fra vestlig 70- og 80-talls økopolitisk og -filosofisk tenkning. "Idealet" er den uberørte naturen, mens mennesket primært er å betrakte som snylter og ødelegger i forhold til naturen. Selv om jeg kan forstå dette synspunktet, er for meg det humanøkologiske samspill langt mer interessant, - og *det er jo nettopp dette samspill Kjell ber oss lytte til*. Vi kan lett forestille oss lyden av menneskets ødeleggende omgang med naturen, men hvordan lyder menneskets indre forbindelse med naturen? Hvordan er klangen av naturen i oss?

Er dette komposisjoner? Vi må altså stille oss spørsmålet hvilke kriterier vi skal legge til grunn for forståelsen av disse to verkene. Slike kriterier er i dette tilfellet ikke opplagte, - det jeg her har forsøkt å argumentere for, er mine tolkninger, mine kriterier. Er det strengt tatt nødvendig å kalle dette musikalske verk eller komposisjoner for å få utbytte av å lytte til dem!? Det er helt klare konvensjoner med hensyn til definisjon eller forståelse av hva som er et verk eller ikke. Men, igjen stiller jeg spørsmålsteget ved hva en slik debatt kan bidra med for å komme inn i verkene eller å få utbytte av å lytte til dem: Blir "Mountain Listening" bedre dersom vi kan komme frem til at det kan kalles en komposisjon? Får jeg større utbytte av å lytte til "Måradalen Walk" dersom vurderingsutvalget i TONO gir det verkshøyde? Og er det en trøst for meg å vite at intetsigende, modernistisk preget musikk for ensemble av 12 minutters varighet, har en verdi bare fordi det faller inn under verkbegrepet??

Den italienske komponisten Giacinto Scelsi sa: "Jeg er ingen komponist. Å komponere betyr: Å føye noe sammen med noe annet (fra latin *componere*), - komponere, det gjør jeg ikke!" For Scelsi er komponering først og fremst et håndverksarbeid, og dét er ikke kjernen i det han driver med! Han ønsker heller å oppfatte seg som "en formidler mellom to verdener, en slags budbringer".⁸ I likhet med dette kan jeg hevde at verken "Walking 4" eller "Woman listening..." er komposisjoner, fordi det ikke gir mening å sette fokus på de delene som stykkene består av eller de enkeltelementer som det er mulig å dele dem opp i. Dette er ikke komposisjoner fordi de ikke har oppbygning nedenfra, og dermed fristes vi ikke til å søke verkene mening på det strukturelle plan. En kunne også spurt om ikke "Walking 4" og "Woman listening..." er styrte eller formede rekkefølger av klangobjekter. Også her ville jeg sagt nei. Ikke først og fremst ut fra komponistens intensjon (som jeg ikke kjenner ut over det som står i CD-enes booklett), men heller ut fra den mening jeg som lytter mener at verkene selv utsier. Jeg synes det er mer fruktbart å fokusere på det verkene åpner opp for, ikke det verkene, i følge sin 9-minutters lengde og sitt CD-format, kan ha av likheter med komposisjoner i mer konvensjonell forstand. Det sentrale er den opplevelse eller erfaring som lytteren får ved å lytte til "Woman listening ...". Verkene er å oppfatte som fortolkningsåpne (tids-) rom, hvor det ikke er komponistens intensjon som er det sentrale, men lytterens delaktighet, en delaktigheten som også kan strekkes til å omfatte vår innerste natur.

Kunst som komplementaritet. Det er dét som er så befriende ved å lytte til disse to verkene av Kjell Samkopf; man slipper enhver hentydning til strukturargumentasjon, enhver mistanke om at det ligger en tallrekke til grunn for organisering av "lydobjektene" som man hører. I klangen av skrittene er det riktignok en rytme (*andante*, så og si), mens det i lyden av kvinnen som lytter jo ikke *er* noen egentlig lyd, men lyden av det den lyttende personen selv lytter til. Vi står her overfor en slags zen-buddistisk meta-lytting, men hvor selv "the sound of one hand clapping" blir mer håndgripelig! Veien fra lyden av skritt til lyden av den lyttende personen er

veien fra den direkte berøring av naturen, fysisk sett, til den roende iakttakelse av naturen. I begge tilfeller er det ikke bestemte klanglige strukturer som ligger til grunn for ideens utforming, men konkrete, hverdagslige og velkjente lyder fra omgivelsen. Dette klangrom er tenkt å skulle danne et rom for..., tja, kanskje ettertanke og egenrefleksjon, kanskje stillhet? Dette er derfor ingen intellektuelle øvelser, det likner mer på fenomenologiske iakttakelsesøvelser med formålet *skjerping av lyttesansen*. Denne sansen er på den ene side rettet utover mot lyder i vår umiddelbare omgivelse, og på den annen side innover mot de forutsetninger som farger, påvirker og i det hele tatt muliggjør meningsdannelse i det auditive felt.

”*Woman listening...*” og ”*Walking 4*” er, ved til de grader å være noe annet enn konvensjonelle komposisjoner, en gedigen kritikk av det modernistiske prosjekts påtrengende behov for å vise frem enkeltdele, strukturer og fysisk-musikalske effekter. Verkene og prosjektene kritiserer således – indirekte – det moderne verks behov for intellektuell rettferdiggjørelse. Bak verkene og prosjektene åpner det seg for meg ikke en bruksanvisning, men et åpent rom. Dersom kunstens oppgave er å stille opp motbilder, eller komplementære bilder, til dagens samfunn, kan jeg ikke tenke meg et sterkere bilde enn lyden av ens egne skritt – eller klangen av et menneske som sitter helt i ro og lytter til sine naturomgivelser.

P.S:

På fagseminaret ble Oslo konserthus ettertrykkelig forkastet som sted for utvikling av den nye kunst, - alles blikk rettes nå mot spillestedet Blå. Tillat meg å foreslå et alternativt sted for en slik utvikling: I Jostedalsbreen Nasjonalpark, rett på kommunegrensa mellom Skjåk og Stryn, eller Østlandet og Vestlandet, er det et kjent landemerke for fjellvandrere; ”Storesteinen” – som for øvrig er avbildet på coveret til ”Mountain Listening”.

FOTNOTER

¹ Innlegg på Norsk Komponistforenings fagseminar ”Fra verk til lyd” i Åsgårdsstrand, 9. – 10. februar 2002. Innlegget bygger på refleksjoner rundt to prosjekter av Kjell Samkopf: ”Mårådalen Walk” fra 1994 (HCD 2907) og ”Mountain Listening ” fra 1998 (HCD 2928). Hjertelig takk til Kjell Samkopf og Henrik Hellstenius (for initiativet), Erling E. Guldbrandsen og Knut Omholt (for fruktbare samtaler) og Erling Krogh (for verdifulle henvisninger).

² Espen Stoknes har gjort et interessant forsøk på å forbinde den psykologiske og økologiske dimensjonen i naturen. Se: Espen Stoknes 1996. *Sjelens landskap. Refleksjoner over natur og myter*. J. W. Cappelens forlag, Oslo.

³ Historien står beskrevet i: Edvin Østergaard 1998. *Ett skritt tilbake og to frem. En fenomenologisk studie av bønder i omstilling til økologisk landbruk*. Doctor Scientiarum Theses 1998: 25. Norges landbrukshøgskole, Ås (side 211).

⁴ Se: Murray Schafer 1977. *The Tuning of the World. Toward a Theory of Soundscape Design*. Alfred A. Knopf, New York.

⁵ Se: Steven Feld og Keith H. Basso 1996. *Senses of Place*. School of American Research Advanced Seminar Series, Santa Fe, New Mexico. Steven Feld har offentliggjort opptak fra sitt opphold blant Kaluli-folket på *Voices of the Rainforest (Bosavi, Papua New Guinea)* 1991, 360 degrees Productions/Publishing (RCD 10173).

⁶ Et annet antropologisk forskningsarbeid på dette feltet er: Erling Krogh 1995. *Landskapets fenomenologi*. Doctor Scientiarum Theses 1995: 15. Norges landbrukshøgskole, Ås.

⁷ Dette er det som er beskrevet om bakgrunnen for ”Mårådalen Walk” på CD-en til Kjell Samkopf.

⁸ Samtaler hvor Scelsi avviser sin rolle som komponist er gjengitt i: Antonio Trudu 1992. Die Musik in den Schriften von Giacinto Scelsi. I: Klaus Angermann (red.) *Im Innern des Tons. Symposion Giacinto Scelsi*. Philharmonie Hamburg/Wolke Verlag, Hamburg.